

„Mi a, a' mi se nem virágzik, se nem magzik, még is terem?”

„...
És ők, a mennybe látók,
Magukkal együtt szórják szét
Ezt a más evilágot.”

Mivel nyilvános könyvismertető tartásának tiltását nem tartalmazza az impresszum, ezért vállalkozunk egy igen érdekes kötet bemutatására.

Egy igazi közép-kelet-európai – vagy Kárpát-medencei – könyvet tart kezében a recenzens, illetve a majdani olvasó. Ennek megállapításakor nem a tartalomjegyzékből indulunk ki, hisz az szinte csak a magyar kultúrkörre utaló címetek vonultat föl.

A nagyáruházi gombán felnövő ember számára már a címválasztás is érdekes és szokatlan: „*gomba és hagyomány*”. Ez az érzés természetesen csak addig tart, amíg fel nem ütjük a könyvet. Első sorai után már világossá válik, hogy itt többről van szó, mint ha csak gombáról, vagy nagy általánosságban csak hagyományról beszélénk. Erre egyébként a könyv alcíme is utal: „etnomikológiai tanulmányok”. Szövegszerkesztő programom pirossal aláhúzva jelzi, hogy nem is ismeri ezt a fogalmat. A paradoxon feloldásában a kötet elolvasása segít. A könyvben olyan tanulmányok sorakoznak, amelyek túl a közkedvelt gomba és a nem eléggé tudatosított hagyományaink összefüggésein, egy tágabb interdiszciplinaritás lehetőségeire, illetve szükségszerűségére figyelmeztet. Természetismeret, gasztronómia, gyógyászat, néprajz, művelődéstörténet, népművészet, nyelvészet és helyismeret – bennünket is – karöltve járnak az oldalakon és a sorok között, kinek-kinek tágabb-bővebb eligazítást nyújtva a gombák gyönyörű, de egyben bonyolult világában.

Ne ijedjünk meg, nem gombahatározót tart kezében az olvasó, még ha tartalmaz is odaillő passzusokat, de egyfajta *határozót* igen, egy olyan határozót, amely lényeges és döntő – *meghatározó* – lehet a természettel kialakított harmonikus kapcsolatrendszerünkben. Tulajdonképpen az ember helyére utal, a táj, a természet szeretete és ismerete, óvása és védelme, fel- vagy kihasználása és tiszteletben tartása viszonylatában.

A kötet szerzője, több idegen nyelvet ismerő, anyanyelvét legmagasabb szinten művelő *költő, közíró, néprajzkutató, egyetemi tanár*. Az Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetségének, a Kriza János Néprajzi Társaságnak, a Magyar Néprajzi Társaságnak, a Kiss Áron Magyar Játék Társaságnak, a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társaságának, az Erdélyi Múzeum Egyesületnek, a Nemzetközi Folklór Társaságnak (SIEF), a Romániai Hungarológiai Társaságnak tagja (többeknek kezdeményezője, alapítója és elnöke). Mindezek mellett olyan *gombász*, aki egyben *etnomikológus* (a László Kálmán Gombászegyesületnek alapító tagja) is, aki tudományos nyelvészeti disszertációjában sem kerüli el a gombát.

Szerzőnk gazdag – nem egy emberre mért – tudományos, közéleti vagy ismeretterjesztői tevékenységéről bárki többet megtudhat a *gombasz.extra.hu* honlapon, ezért ezt itt nem részletezzük.

A szerény és köszönetnyilvánító előszót a magyar etnomikológia múltjának és jelenének rövid bemutatása

követi, melyből megtudhatjuk, hogy habár sejtésszerűen már korábbi századokban felcsillantak csírái, tulajdonképp egy fiatal – harmadik évezred –, olyan tudományág születéséhez és fejlődéséhez asszisztálunk napjainkban, amelynek elméleti megalapozója és cselekvő részese maga a szerző is. Ezt a részt azért is tartom fontosnak, mert nyíltan kimondva fogalmazódik meg az együttműködés és több kutató összefogásának szükségszerűsége az egész magyar nyelvterület etnomikológiai feltérképezéséhez.

A tudományág természetéből, a szerző nyelvészeti felkészültségéből adódóan ahhoz van szerencsénk, hogy nem egy száraz, tudományoskodó, hanem egy ember- és tájközeli munka lapjait forgathatjuk, nemcsak haszonnal, hanem egyben nagy élvezettel. *A gomba mint étel a magyar néphagyományban* című tanulmány a gomba értelmezése, képi ikonográfiája, a hozzá fűződő monda- és anekdota-világ, a gombászok és gombászás körülményei, a gombák értékelése, fogyasztása, a fogyasztás mértékének megbecsülése, de egyben a gyakorlati útmutatás körüli gondolatokra épül fel, és 25 pontba foglalt jelentés-, funkciólistával zárul. Ezt követi egy tájegység népi gombaismeretének – a Mezőségnek (*Magyar népi gombaismeret a Mezőségen*) – részletes, nyelvi és néprajzi, konyhaművészeti, folklorisztikus elemekben bővelkedő bemutatása. Ez a rész megfelelő alkalom arra nézve, hogy az egymás mellett élő (román – magyar) kultúrák egymást befolyásoló tényezőit is lehessen érzékeltetni. A gomba és ember egyedi, sajátos egymásra találására utaló kedves írás a sepsiköröspataki Pakulár Berta – *a gombás* – és tudása bemutatása (*A gombakirály*).

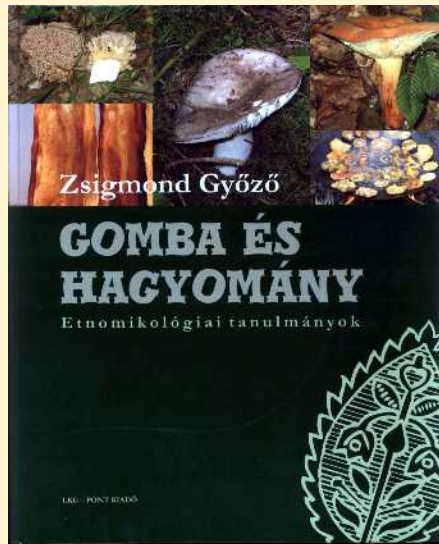
*Korondi tapló díszítőmotívum
Érdy Lea rajza*

A népi megfigyelés és ismeret-hagyományozás jellegzetes példáját tárgyalja az a tanulmány, amely mintegy 40-féle kór gyógyításában használt 30 gombafaj népi használatát, alkalmazását elemzi hazai és nemzetközi összehasonlításban, gazdag adattár és a nagygombák „*pontosabb, alaposabb, tudományos, farmakológiai szemügyre vételük*” ajánlásának kíséretében (*A gomba a magyar népi gyógyításban*).

S az már nem csupán gasztronómiai, de tudományos felfedezéshez is hozzájáruló gazdaságpolitika-történeti ingyencsés is egyben, ahogy a dálnokiak – s nem csak ők – tiltott erdőtüzekkel segítettek egy titokzatos gombafinomságuk terménynövekedését (*Világraszóló helyi érdekesség: a harapégsgomba*). Érdeemes elolvasni! Akárcsak a hungaricumnak (jobban mondva *siculicum*nak) számító taplófelhasználásról, a korondi *toplászt* versfaragásra is készítő *bükkfábársony*ról szóló tanulmányt, amely mellett, hogy betekintést nyújt a székely ezermesterek leleményességébe, nemzetközi kitekintést is megenged ezen a téren. Ugyanakkor az egykori – létfenntartó – mesterségek eltűnésére és nyersanyagaik megfogyatkozására, mint ok-okozati összefüggésre is figyelmeztet.

A következő három írás közül az első a magyarság körében azon, 66 néven megnevezett 9 gombafélével foglalkozik, amelyeket általában galóca névvel illetünk. Az ezekhez fűződő népi etimológiával, hiedelmekkel, tévhitekkel, gyakorlati hasznukkal, esztétikai értékelésükkel, a népi orvoslásban betöltött szerepükkel, az ehető fajták elkészítésének receptjeivel, a hozzájuk társított etnomikológiai kutatás jövőbeni feladataival ismerkedhetünk meg. Ezt is gazdag adattár követi (*A galócák (Amanitaceae) a magyar néphagyományban*). A második tanulmány az egyik legismertebb és közkezdvelt gombafajtánk etnomikológiai elemzését adja: a keserűgombáét. Mi magyarok ebben is jeleskedünk. Fogyasztása ugyanis majdnem hungaricumnak számít (elkészítési módjára itt is sok receptet találunk), akárcsak megnevezésbeli egyöntetűsége. Azon öt gombacsoport egyike, állítja a szerző, amely

szólásmondásainkban is meggyökeresedett. És nem volna a székely *székely*, ha egy gomba megnevezésénél nem élne a természet adta hasonlóság rögzítésével, amikor a kucsmagombák jellegzetes formájából indulva ki, nem sokat keresgélve a kifejezések közt – néha a rá jellemző nyelvi nyersséggel –, erotikus vonásokkal ruházza fel azt. És nem volna szerzőnk megrögzött gombagyűjtő – akár még gépkocsiból vagy vasúti vagonból is – és fogyasztó, ha nem közölné velünk e fajtának jópár elkészítési receptjét is (*A kucsmagombák a székely néphagyományban*). A harmadik, ebbe a részbe tartozó tanulmány témája az ízében a szarvasgombával is vetélkedő gombánk, az ízletes vargánya, a medvegomba vagy a hirip/hilib/hirib. Megnevezésének területi megoszlása, a hozzá fűződő hiedelmek és ismeretek, a népi gyógyításban betöltött szerepe, népköltészeti és népművészeti vonatkozásai, a tájegységenként felsorakoztatott receptek, valamint a végére csatolt népi (magyar és más nyelvű) névanyag történeti és jelenkori táblázata járul hozzá a jobb megismeréshez (*Az ízletes vargánya (Boletus edulis) a magyar néphagyományban*). A gombákhoz kapcsolható valós és virtuális félelem, a gonosszal, az ördöggel és a boszorkánysággal való társításuk, a hazai és egyetemes folklór és művelődéstörténet berkeibe kalauzol bennünket a következő pár oldalon, még akkor is, ha a jellegzetes boszorkánykörök tudományos leírását is kézhez kapjuk bennük (*Gomba és boszorkányság*). Hogy a *gomba*

szónak és gombaneveinknek van-e és mi a szerepe, jelentősége a tulajdonnév-használatban, ez esetben csak a helynevekre szorítkozva próbálja meg gomba- és nyelvszakértőnk a kérdés részleges megválaszolását. De így is 144 tájrész 147 gombás helynevének elemzését kapjuk (*A gomba helyneveinkben*).

Zsigmond Győző tisztaban van kutatásai folytatásának fontosságával, abban a reményben, hogy majd egykor messzebbmenő következtetéseket lehessen levonni gomba- és népi kultúránk értékelésekor.

A kötet azzal zárul, amivel kezdődik... – (első látszatra a sorból kissé kilógóan) egy kis történeti visszatekintéssel, ezúttal az etnobotanika, etnogeobotanika, az etnoszemantika, az etnoökológia és az etnomikológia, mint egymásra épülő tudományágak fejlődésének felvázolásával – igaz, ez már utószóként, Kicsi Sándor András tollából. Végül, egy 39 kérdésben megfogalmazott – mások által is alkalmazható – etnomikológiai kérdőív áll rendelkezésünkre, majd a magyar népi gombanevek tájegységek (*Alföld, Bánság, Dunántúl, Erdély, Felvidék, Kárpátalja, Kisalföld, Moldova, Muraköz, Muravidék, Partium, Szerémség*) szerinti mutatója tudományos megnevezésükkel egyetemben. Ezt követően egy gazdag, több oldalas (155–163. o.) irodalomjegyzék, illetve az adatközlők elhanyagolhatatlan jegyzéke teszi teljessé a kiadványt, a francia és angol nyelvű tartalmi kivonatokkal, valamint a szövegek közötti fehér-fekete képeket kiegészítő, mintegy 50 színes illusztrációt tartalmazó melléklettel együtt. Az, hogy a tanulmányok már korábbi megjelenések újragondolásaként fűződtek kötetbe, és ezért helyenként ismétlésekbe ütközünk, semmit sem von le a könyv értékéből.

A szép megjelenésű és szerkesztésű kötet érdekes és hasznos színfoltja lehet személyes és közösségi könyvtárainknak.

Róth András Lajos

* Zsigmond Győző: *Gomba és hagyomány. Etnomikológiai tanulmányok*. Sepsiszentgyörgy – Bp., LKG – Pont Kiadó, 2009.